

অপোকপা লাইনীং হৌদোকপীৰস্বা লাইনীংহন নাওরিয়া ফুলোগী 'অহন য়াথং' নৈনবা

দ. ঐচ নীরেন্দ্র সিংহ (এন দি হোদাস্বা)

এসিষ্টেন্ট প্রোফেসর, মণিপুরী মশঙ

জনতা কোলেজ, কাবুগঞ্জ, কাছাড়, অসাম, ৭৮৮১২১

nirendra.jck@gmail.com

এবষ্ট্ৰেক্ট: 'অপোকপা লাইনীং' হায়বসী লাইনীংহন ইবুঙো নাওরিয়া ফুলোনা ইং ১৯৩০ (১৩-০৪-১৯৩০, নোংমাইজিং) দা 'অপোকপা মরূপ' লিংখংলগা মীতৈ মীয়ামগীদমক যাইফনবা হৌদোকপীথিবা লাইনীং-কাঙলোন অমনি। লাইনীং-কাঙলোন অসীগী মতুং ইন্না তেংবানবা হৌরকপগী, ওইরকপগী রাফম ময়েক শেংনা খঙনবা হোৎনবগা লোয়ননা মতৌ করম্মা, করি রাখলদা লাইনীংগদগে হায়বগী লাইনীংলোন অদু ময়েক শেংনা উৎনবা লৌখৎচরিবা টেক্স অসীদা হোৎনরম্বদু ময়েক শেংনা উবা ফংগনি।

লাইনীংহনগী রাখলোন মতুং ইন্না 'অপোকপা লাইনীং' হায়বসী হিন্দু লাইনীং নত্তবা অতোপ্লা তোঙানবা লাইনীং অমা নত্তে। হিন্দু লাইনীংদি ওইরগা মদুগী ভাব - মধুর ভাবতগী দাস্য ভাবতা ওম্বোকপা অসী মরূ ওইনা লৌখি। বেঙ্গল অমসুং অসামিস বৈষ্ণববিজমগী পুনশিল্পবা মশক অমদা মীতৈগী ওইনা মৈদিংগু চীংখংখোম্বা (রাজর্ষি ভাগ্যচন্দ্র)না হৌদোকপীৰগা চৎনহল্লস্বা লাইনীংগী মশক অদুদা লাইনীংহননা অসামিস বৈষ্ণববিজমদা মপুং ওইনা মীৎয়েং থল্লগা মীতৈগী ওইনা শেমগৎপা পাল্লম্বনি। লাইনীং অসীদা পোলিথেইজমদগী মোনোথেইজমদা রাখলোন হোংদোকপা, নন-এসেন্সিয়েলদগী এসেন্সিয়েলদা হোংদোকপা, মূর্ত্তি লাৎপদগী লাভবদা হোংদোকপা, থরায়গী খোঙচৎ নাইবদগী মপুং ওইবা মশাদা শাগোল্লদুনা তিল্লি হায়বা রাখলোনদা হোংদোকপা, মীরোননা লাইনীং-লাইশোন পাওথোকপদগী ইশাগী ইরোনদা লাইনীং-লাইশোন পাওথোকপা অমসুং হিন্দু লাইগী মিংশিং পন্দবনচিংবসী য়াওরি।

হিন্দুগী অরাংবা দর্শনদা য়ুম্ফম ওইবা সাহিত্যগী মচলশিং ওইনা লাইনীংগী অথুপ্লা রারোল অমসুং লাইনীংলোনগী থোইহেল্লবা নুংশি-ঈরাশিং অদু য়াম্মমক হৈ-শিংবগা লোয়ননা ফোঙদোক্লস্বা মশক ওইনা উবা ফংগনি।

কি-ৱার্দস (Key words): অপোকপা, মধুর ভাব, দাস্য ভাব, পোলিথেইজম, মোনোথেইজম, থরায়গী খোঙচৎ নাইবা.

1. রাহৌদোক: অপোকপা লাইনীং

'অপোকপা লাইনীং' হায়বসী লাইনীংহন ইবুঙো নাওরিয়া ফুলোনা ইং ১৯৩০ (১৩-০৪-১৯৩০, নোংমাইজিং) দা 'অপোকপা মরূপ' লিংখংলগা মীতৈ মীয়ামগীদমক যাইফনবা হৌদোকপীথিবা লাইনীং-কাঙলোন অমনি। 'অপোকপা মরূপ' হায়বসী 'ব্রহ্ম সভা' হায়বগী মান্নবা রাহস্বেক্লি। 'ব্রহ্ম' হায়বদি 'অপোকপা' অদুগা 'সভা'

হায়বসীনা 'মরুপ' (লূপ, সভা ফস্বা = মরুপ তিনবা) হায়বসী রাহন্থোক পীবনি। মতম অসীদা মণিপূরদা ব্রাহ্মণশিংনা গৌর সম্প্রদায়বু য়েংশিল্লবা লূপ ওইনা 'ব্রহ্ম সভা' লৈরম্বগুম অপোকপগী মচা-মনাইশিংনা অপোকপা খুনাইবু য়েংশিল্লবা 'অপোকপা মরুপ' হায়বসী লৈগদবনি। মরম অসীদগী ঐখোয়না খঙবা ওম্বদি - অপোকপা লাইনীংগী 'অপোকপা' হায়রিবা রাইহে অসী 'ব্রহ্ম' হায়বনি। 'অপোকপা লাইনীং' হায়বদি 'ব্রহ্ম মশক খঙনবা হোৎনবা লাইনীং' হায়বনি। লাইনীংহননসু হায়বিরম্বী - "মীতৈ ঐখোয়না হৌজিক্কী মতমদা 'অপোকপা' হায়দুনা হায়জরিবসীসু বেদনা 'ব্রহ্ম' হায়রিবদুনি" (-মীতৈ হৌভম বারী, লাঃ৭২)।

লাইনীংহনগী রাখল্লোন মতুং ইল্লা 'অপোকপা লাইনীং' হায়বসী হিন্দু লাইনীং নত্তবা অতোপ্লা তোঙানবা লাইনীং অমা নত্তে। হিন্দু লাইনীংদি ওইরগা মদুগী ভাব - মধুর ভাবতগী দাস্য ভাবতা ওম্বোকপা অসী মরু ওইনা লৌখি। বেঙ্গল অমসুং অসামিস বৈষ্ণববিজমগী পূনশিল্লবা মশক অমদা মীতৈগী ওইনা মৈদিংগু চীংখংখোম্বা (রাজর্ষি ভাগ্যচন্দ্র)না হৌদোকপীরগা চৎনহল্লম্বা লাইনীংগী মশক অদুদা লাইনীংহননা অসামিস বৈষ্ণববিজমদা মপুং ওইনা মীৎয়েং থল্লগা মীতৈগী ওইনা শেমগৎপা পাল্লম্বনি। লাইনীং অসীদা পোলিথেইজমদগী মোনোথেইজমদা রাখল্লোন হোংদোকপা, নন-এসেন্সিয়েলদগী এসেন্সিয়েলদা হোংদোকপা, মূর্তি লাৎপদগী লাণ্ডবদা হোংদোকপা, থরায়গী খোঙচৎ নাইবদগী মপুং ওইবা মশাদা শাগোন্নদুনা তিল্লি হায়বা রাখল্লোনদা হোংদোকপা, মীরোননা লাইনীং-লাইশোন পাঙথোকপদগী ইশাগী ইরোনদা লাইনীং-লাইশোন পাঙথোকপা অমসুং হিন্দু লাইগী মিংশিং পন্দবনচিংবসী য়াওরি।

খৃদম ওইনা অমতং থমজরবদা - মূর্তি লাৎপদগী লাণ্ডবদা হোংদোকপা হায়বসী অপোকপা লাইনীংগী পান্দমনি। মখোয়না ফস্বাল ঈরাংলি। উপাসনাগী মতমদা মূর্তি শাদুনা লাৎপবু সগুণ ব্রহ্ম নীংবা - সকার উপাসনা অদুগা মূর্তি লাণ্ডববুনা নিগুণ ব্রহ্ম নীংবা - নিরাকার উপাসনা হায়না খঙনৈ। যোগ সাধনগী মতংদা জ্ঞানযোগগী লম্বীদা লৈবা জ্ঞানিশিংনা নিগুণ ব্রহ্মবু নীংগি হায়না যোগেন্দ্রনাথ গীরীনা হায়বিরম্বা রাফমদু নীংশিংই-

গুণ অমসুং মওং লৈবা শ্রী ভগবানগী ধ্যান ভক্তিয়োগগী মনুং চল্লি অদুগা গুণ অমসুং মওং লৈতবা পরব্রহ্মগী ধ্যান জ্ঞানযোগগী মনুং চল্লি।

শ্রীমদ্ভগবত গীতা, লাঃ ৫৫৭

লাইনীংহননা সকার উপাসনা অমসুং নিরাকার উপাসনাগী মতং অসীদা - তেংবানবা মপু ইবুঙোগী শক্তম অসী লৈ হায়না নীংগে হায়বসু লৈতে হায়না নীংগে হায়বসু - মী-মী অদুগী পূরীংগী অপাম্বগী মখা পোল্লৈ হায়না থম্বীরম্বী (লাঃ ১৫)। অদুম ওইনমক, মহাক্কী অপাম্বদি অসামিস বৈষ্ণববিজমগুম মূর্তি লাৎতবা অসীনি-

In Shankardeva's Vaishnavism which is popularly known as Mahapurusha dharma, there is no place for idol worship.
- Chaitanya movement in Eastern India, p 253

মরম অসীদগী হায়বা য়াবদি- অপোকপা লাইনীংদি পরব্রহ্মবু ধ্যান তৌবনি, মসীগীদমক জ্ঞানযোগ সাধন তম্বীবনি। তম্বীবা অসী মপুং ফানবা রাঙুরোনগা মরী লৈনবা লাইরিক কয়গী লৌশিং তানশিল্লগা থম্বীরম্বনি। অশম্বা লোন্দাদা 'অপোকপা লাইনীং'বু মশক তাকপা ওইনা হায়বা য়াবদি - অপোকপা লাইনীং অসী 'নেও মণিপূরী বৈষ্ণববিজম'নি হায়বসীনি।

2. लाईनींहनना थस्त्रीरस्त्रा साहित्यगी लनगै

लाईनींहनना होदोक्लस्त्रा लाईनींहगी नुंशि-ङ्करुशिं असी महक्ला थस्त्रीरस्त्रा साहित्यगी लनगै नैनवा मतमदा मयेक लाना थंवा उमगनि। साहित्यगी लनगैसी रारेण, शैरेण अमसुं हन्दोकपा असीदा उवा फंइ। रारेणदा - होभम (सकोक थीरेनगी मचाक, १९२८), **अहन याथं** (१९३०), गौर धर्म चंलकपा मतां (१९३१), मीते होभम रारी (१९३४), होरकपा अमसुं होभम (१९३५), बामोनगी मतीक (१९३९), ऎगी रारेण (१९४०) असीनचिंवा पनवा याइ। शैरेणदा - यूल्हाई लाइरोन (१९३०), सकोक थीरेन (१९३१), चींनु लाइरेस्त्री (१९३१), अपोकपा मपुगी तृंनफम (१९३१), होनबुं अमसुं लान्बुं: मीते लैवाक लाइफम (१९३२), सींथा चैथारोन (१९३२), पामहैवा (१९३२), तेवंनवा अमसुं लाईनींहथो लाइवाउ (१९३३), कोस्नेन तुरै शेवंगी रारी (१९३४), अथोहैवा शैरेण (१९३५), थाइन नोइंन (१९३६), लाईनींह खुदा निपान (१९३६) अमसुं अते-अतेनि। हन्दोकपा साहित्यदा - इनिंथो हरिश्चन्द्र (१९१५), रामगी वनवास (१९१६), रामना वनवासतगी हल्लक्कवदा (१९१९) अमसुं श्रीमद्भगवत गीतगी शरुक खरा असीनचिंवा पनवा याइ। इवा लोइशिनिथिदवा खरसु लैहोरि। साहित्यगी लनगै असीदगी 'अहन याथं' हाय्रिवा लाइरिक असी लोखंतुना येण्मिन्वा याइ।

3. अहन याथं

लाईनींह-लाईशोनगी मतांदा पाउथुम पीवा उल्लवा अहन अमगा थंजनींवा नहा अमगा अनीगी मरक्ता शानवा रारी अदु रारेण ओइना इथोकपा लाइरिकनि। अहन अमसुं नहा अनीगी रारी असीदा लाईनींहलोन अमसुं यूस्त्राल्लोनगी थुंनवा रारी कया याओरि। इं १९३० दा अहानवा थुंइ ओइना फोणुदोकथिवा लाइरिक असी उनम तौदुना हना-हना फोणुदोकथवा पणुचाउ चाउदवा लाइरिक मचा अमनि। लाइरिक मचा असीगी मतांदा प्रोफेसर ऎच नोनिकुमार सिंहना मथागी असुन्ना फोणुदोकइ-

'अहन याथं' हायवा लाइरिकसिगी मरु ओइवा पान्दमदि तेवंनवगी मपु अपोकपा लाइनिंथोवु नींजवगी लाईनींहलोन अमसुं चंन-पथापशिंदु मचा-मनाइशिंदा मचा ताना शन्दोक्ला तारुवा होंनवनि। पान्दमसीदा मींयेण थल्लगा 'नहा' अमसुं 'अहन' हायवा चरिद्र अनींथक शेल्लगा क्सेसनरि मेथोद शीजिन्नुना मपु-मनाइ रारी शानवगी मणुंदा लाइरिकसी होवदगी लोइवा फांवा चंथे। लाइरिकसिगी मशागी ओइवा प्लोट हायवा अमा याओदे, चुन्गी रारी-राताइ शानवगी मणुंदा अनो-अनोवा राहं कया शागंलगा मदुगी पाउथुम पीर-पीरदुना चंथरकपसीना लाइरिकसीगी मपुं ओइवा थुंइनि। मसिदा थोइदोक-हेन्दोक्ला फजवा थुंइ ओइरिबदि 'नहा'गी चरिद्र असीना 'अहन' असीदा थकसि-थासि नाइना नोल्लुकपा पूकचेलशिंसी तंजुइफदे हायवदु मीते लाईनींहदा लाईनींहवगी राखल पोकद्रवा, नींलिवा लाईनींह अदुदा थाजवा लैत्रवदि लाईनींह लीचंकी पान्दम अदु योवा उमदे हायवसीसुनि।

- ('अहन याथं' लाइरिककी मरमदा शल्लगा रारोल खरदं)

लाइरिक असीगी अहानवा शरुक्ता - तेवंनवा असी मतौ करन्ना ओइरकपनो, तेवंनवा असी तशेण ओइरकपरा नंद्रगा शेन्मकपरा, करिणुष्ठा शेन्मकपा ओइरवदि मतौ करन्ना अमसुं कनाना शेन्मिबनो हायवगी मतांदा नहाना थंजनींहवदु अहनना पाउथुम्मी। तेवंनवा असी शेषीवा मपु इवुणो अमना शेन्मि हायना पूल्लमक्का यानरिबसी तशेणदि - तेवंनवा असीमक मपु इवुणो महक्कि, मपु इवुणो महकमक्का तेवंनवा असी ओइरिबनि। इवुणो महकमक्की हकचांन ओइरिवा तेवंनवा असीदा मचन मणु - मै, ऎशिं, नुंशिं, लैपाक, अतिया असी याओरिबनि।

হায়রিবা ময়ায় মঙা অসীনা তিল্লগা পাঙ্গন অমা চোংথোকথি, পাঙ্গন অদুনা ইবুঙো মহাক্কী মওং ওইরিবনি। পাঙ্গন অদুগী মপান্না লেঙলি-পাল্লিবা, অচৎ-চৎতা খুদিংমক্কী ওইরক্কিবনি, মহাক্কী মনুংদা পূম্মমক্কী লৈরিবনি। পাঙ্গন অদুবু হৌজিক 'অপোকপা', 'পোক্কেন পোকপা শাৎলেন শাৎপা', 'ঔবরেন' নংত্রগা অতৈ কৌনীংবা মিং অমা কৌবা য়ারে হায়বসীনি। অহননা মসীগী পান্দম 'স্বূম'দা পীরদুনা হায়-

হন্দক 'স্বূম' হায়রিবা পোৎ অসী করন্না ওইথিবগে হায়বদা উ, রা, লী পূম্মমক্কী তিল্লগা মফম-মফমদা হাপচিল্লগা ওইথিবনি। তোঙান-তোঙান্না খাইদোক্তুনা থল্লবদি 'স্বূম' হায়বদু ওইবা ওমদে। পোৎচঙ ময়ান্না তিল্লগা শেমথিবা পোৎলেপ অদুবু 'স্বূম' কৌই। মতৌ অসুন্না, তেংবানবগী মপু হায়রিবসীসু পোৎলেপ মঙা ওইরিবা মৈ, ঈশিং, নুংশিং, লৈপাক, আতিয়া হায়রিবা মচন মঙাসীনা তিন্দুনা লোইরবা মতমদা লেপথিবনি।
- (লাঃ ৩)

অনীশুবা শরুত্তা - তাইবং মী, ষণ-ওক, উচেক-রায়, উরী-উপাল, নাপী-শীংবীনচিংবা পূম্মমক অসী ওইরকপরা নংত্রগা শেমথিবা হায়বা রাহংগী পাউখুমদা মচল মঙাগী রাফম অমুক হন্না নীংশিংই। লাইরিক অসীদা মপুং ওইনা নৈনরিবা ময়ায় মঙা অসীগী মতংদা মার্কো পলিস (Marco Pallis) না মহাক্কী 'Introduction of the study of Hindu doctrine' হায়বা লাইরিকতা পল্লম্মি,

Here are to be found in the first place, the five bhutas or elements that go to make up corporal things namely prithibi or earth, ap or water, tejas or fire, vayu or air and akasa or eather.

-(Introduction of the study of the Hindu Doctrine, p 252)

ময়ায় মঙা অসী হঙ্গৎ-হন্দা হায়বা য়াই। মার্কো পলিসনা হঙ্গৎপা মওংদা হায়রি। তশেংনদি - করিসু লৈরমদবদগী লৈরকপসী আতিয়ানি। মসীদা 'করিসু লৈরমদবা' হায়রিবসী 'হিরণ্যগর্ভ'গী রানি অদুগা মায়গৈ অমরোমদা মসীবু অমুক unmanifested form দা লৈবা হায়রগসু খঙনরিবনি। অসুন্না করিসু লৈরমদবা অসীগা আতিয়াগা অনীগী ময়ায়দগী নুংশিং থোকথি, অদুদগী মৈ, মথংদা ঈশিং, মখা তাথরকপদা ঈকং (মালেম) অসী ওইরক্তুনা থরায় পানবা, লেঙলি পাল্লিবা খুদিংমক্কী ওইরকপনি।

'From the Self, which is such, originate space, from space air, from air fire, from fire came water and the earth came from water.' - (Brahma Sutra Bhasya of Shankaracharya, p 451, 464-465)

হায়রিবা মঙা অসীগী মথং-মনাউ অসী লাইনীংহননদি ছন্দ চানবরোমদা হেন্না মীংয়েং থল্লগা - মৈ, ঈশিং, নুংশিং, লৈপাক আতিয়া হায়না হায়রস্বা ওইনা তৌই। 'অপোকপা মপুগী তূংনফম' কৌবা লাইরিকতা ইরম্মী-

মৈ-ঈসিং-নুংসিং-লৈপাক-অতিঙা মঙানি
মাককী মাককী মথৌবু তত্তনবু তৌবনি। -লাঃ ২১

অদুবু লাইরিক অসীমক্কী অতোপ্লা শৈরেং অমদা অমুক অতোপ্লা ছন্দ নাইবা খোঙচৎ অমদা হায়রি

লৈপাক লৈসা মৈসানে
য়াংবী নুংসিং ঈসিংনে
অতিঙাগা মঙানি

पुमनमककी लिकलुनि। -लाः ७२

पञ्जश्रिवा मयाय मङ्गा असीना तेव्बानवा औइथिवा अमसुं मङ्गाना तिनवदगी थोकथिवा पाङ्गल अदुवु 'तेव्बानवा मपु' हायना खण्डनश्रिवा, हायरिवा मयायशिं असी तहिवं जीवा पानवशिं खूदिंमञ्जीदसु याओदुना लैवनि। (राफम असी फोणुदोरुवगीदमक 'अपोकपा मपुगी तून्फम' इथिवनि।) मशा मतेमता थौरम तौजवा ँषगी पाङ्गन माणुन्दा लैथिवनि। असुन्ना लैखवा पाङ्गन अदुवु हौजिक अमुक 'थराय' कौरगनि। मतां असीदा मते करन्ना थराय असीना थौरम चखवा ँषगी पाङ्गन फण्थिवनो हायवगी मतांदा 'शायोन तरा' खण्डवगी तण्डाईफदवदु पुशिल्लकई। शायोन तरा हायरिवसीना अमुक हिन्दुना पल्लिवा 'दशावतार' हायरिवदुनि। शायोन तरा अदुदि - इणारेन (मत्स्य), थेंगुरेन (कुर्म), ँकशारेन (वराह), नोशारेन (नरसिंह), पिशक (वामण) हायवा मङ्गसी मिं पल्लगा अते मङ्गा (परसुराम, राम, बलराम, बुद्ध अमदि कक्कि) दि मिं पन्दना लमचङ्की मणुण औइना येकई। शायोन तरागी राफम असी 'तेव्बानवा अमसुं लाइनिंथो लाइवाउ' दसु पल्लसा थेंनै। 'अहन याथं'दगी खुदम औइना मतेक अमतं थमजरि-

थेंगुरेन लाइन्ना पुखंपा राघरे
तेव्बानवा हकपना इपुरोई ननघरे
ँकसारेन औइदुना ँकचाणुना पुखंले
मपुगी याथंना तेव्बानवा औइरुके। -लाः २५

शैरेण परेण मतेक खरा असीदा 'शायोन तरा' (दशावतार) गी अनीशुवा अमसुं अहमशुवा शायोन (अवतार) अदु पल्लसा थेंनरिवसीनि।

अहमशुवा शरुञ्जा - तेव्बानवा असी मतेमता औइरकपनि हायरवदि, तहिवं मीनचिंवसी मयाय मङ्गागी मपाङ्गलना मशा मतेमतागी औइवा थौरम चखरकपदगी औइरवदि लाइ नींवा हायदुना तौनरिवसीगी अमुक तण्डाईफदवा लैत्रे। अदुवु तहिवंपान असीदा लाइनींवा हायदुना चाद-थञ्जवमथे राना होणनरुवसीगी मतांदा हंवा राहंगी पाउथुम पीरदुना अहनना हायनींलिवदि - लाइ नींवगी तण्डाईफदवा लै हायवसीनि। लाइनींवगी थौरमसी लैरमद्रवदि मीऔइवसी षण-ँक, उचेक-रायाणुन्ना मफम-मफान खण्डना लैरमगनि हायवसीनि। मीऔइवना पूरुकीं-लौशिं हेनगण्लकतुना अफ-नुण्डाई खण्डना पल्लिवा अमसुं मथक्लोमदा असुमक काथण्लकतुना तौरमदवा, लैरमदवा कया तौरक्किवा अमसुं लैहल्लक्किवसी लाइनीं लषी थिनरकपदगीनि हायवसीनि।

लाइनीं लषी अमसुं यून्याइरोलगी मतांदा लैवा अथुन्ना बारोलशिं तषीवगा लोयनना लेम्फु अमसुं फषी योकशिनवगी मरम (ब्रह्मचार्य) दा शुगाइना राफम कयामरोम थषीरवा मतुंदा अहनना मरिक कनवगी पुनीरोनवु तषी, येण-ँय शीजिन्दुना लाइनींवगी मतांदा तषी। मथा ताना निंशास्वर शाजेनदा येण-ँय थायवा अमसुं नुपा-नुपी थायना पोकपगी मतांदा कृपा तषी। नुपीगी स्वरना येणता लैरवदि नुपा, ँयदा लैरगना नुपी अदुगा अनीमञ्जा लैरगना नपुंशक औइना पोकपगी रारीसु पनविरम्मी। लमचङ् फजवा अमदि फजदवा, अशिंवा अमदि अपण्डवा थायना पोकपगी मरमदसु राफम कयामरोम थषीरम्मी।

लाइमाणुदा फमदुना नत्तुरगा मीं उईशिल्दुना, लीक परेण पायदुना (माला चण्टुना) लाइनींवसी अहनना कया फना शींथारमदे। मशा रादना, पूरुकीं नुण्डाईना नींणु हायदुना मदुवु 'नुण्डाई लाइनीं' हायना कौरम्मी। असीणुसा मखलगी लाइनीं असीदि 'शामु इरुदवणुषनि' हायना लौरदुना चेकशिनरा हायविरम्मी

मरोः मेःथोकतना याइरोःबु करमना फगनि। उचि फादोक्तना मखुन करमना मेनगनि। नुः सेःदोक्तना मपानदा चनदोन-चरा यान्ना तैरगा नुः योःबा यावा रा नन्ते। पिथ्वाइबु मपानदा सना तैरगा सना ओइबा यावा रा नन्ते मीःकी कुमैतनि। मीःकी कुमै हायवसीदि कुमै येःवा मीगीदि ओइजगनि। मसागीदि ओन्धोःरुः मयेः तावा अमनि। -लाः १७

मायगै अमरोमदा, तेःवानवा असिदा मपु अमा लै हायना यावशिःना करिःगुःषदा इमा, करिःगुःषदा अपोकपा, कनाःगुःषना मरुप हायना कौदुना नीःवा असिगी मताःदा अहनना शौगःलि। नीःनीःवा मःगुःदा अमदि कौनीःवा मिः अमदा कौदुना नीःवा याइ हायविरःमी-

‘...इपा हायना कौरवसु, इमा हायना कौरवसु, इचा हायना कौरवसु - अरैवा मिःथोन अमना ओइरवसु पुरीः अमन्ता ओइना नीःलवदा, इबुःओ महाकपु कौरवदा इबुःओ महारुः तावीरोइदवा लैतो।’ -लाः १८

स्वत, रज्ज अमसुः तम गुःणवु अहनना अफवा, फःगुःवा अमसुः नापननि हायना लौवगा लोयनना तेःवानवा मपुदा अहम असि लोयनदुना लैवनि हायना पल्लःमी। अमरोमदा, नुपा, नुपी अमसुः मरक-शरक अहम असिसु तेःवानवगी मपुगी शक्तुम ओइना लैवा मरमना कौनीःवा मिःदा कौवा यारिवनि हायविरःषनि। शीरम असिगा मरी लैनवा राफमदु तशीरदुना अहनना शकचरःमी-

मःगुना तिल्लगा अमनि
अमगी मशा अहमि
मतोमता शाःपा लैरेननि
लैगी लैका लीशिःनि। -लाः २१

लोनगी मताःददि मीतैरोनदा नीःवगी मताःदा पल्लःमी। मीना ङशिःबु ‘पानी’ हाय हायदुना मीतै अमना ममादा ‘माय थुरा पानी दिये’ हायःरुवदा खःगुलोय हायःरदुना मखा ताना हायःरःमी-

‘हरे कृःष’ हायवा लोनसी मीतैरोन नन्ते, संःकृत मरोननि। करि हायःरिवनो हायवसी हौजिक फाःवा संःकृत मरोनदवु लेःप्ला ओःमद्वि। मीतैरोनगदि करि अमन्ता नरुवगी मथौ लैथिद्रे। अदुनदि करि हायना ‘हरे कृःष’ हायवा लोनसी मीतै ङःना खःगुगनि। ... मथोःगुदा योःह्लिः थःवा तेनरागी लोन्दा मताये। ङारोइ कारगा हःओइ चोःवःगुम थोकइ - ‘वैकुःर्ण’ हायवसी नःगी नरोन नःवना अहनशिःना हायनै हायदुना नचिन्दा पुवतनि। -लाः १९

लाइरिक असिगी तःगुःथाय मतुःदगीदि हेःन्ना लुशिनवा हेःग्लिःकइ। ‘ङ्र’ खःगुवगी मताःदा मीःयेः चःगुशिःकइ। मै, ङशिः, नुःशिः, लैवाक, अतिया हायवा मयाय मःगु असिदगी ओइवा मीःओइवगी खःगुन-कयाः (sense organ) मःगुगी मताःदा नैनवा हौरकइ। मथोयशिः अदुदि - मीः, नाकोः, नातोन, लैयेः अमसुः उःनशा असिनि। मथोयगा मरी लैनवा खःगुन-पोःलम (sense object) शिःदु हौरकफम ओइरिवा मयायशिः अदुगा पूना येःमिःनवा याइ-

खःगुन-कयाः (sense organ)	खःगुन-पोःलम (sense object)	मरी लैनरिवा मयाय
मीः	मःदु	मै
लैयेः	महाः	ङशिः

উনশা	শোকপগী খঙবা	নুংশিং
নাতোন	মনম	লৈপাক
নাকোং	খোঞ্জেল	আতিয়া

ময়্যায় মঙা অসীনা তিল্লগা ওইখিবা পাজ্জন অদুনা হকচাংদা তোংলবা মতমদা 'থরায়' হায়না কৌরে, হকচাংদা তোংদুনা থৌই হায়দুনা 'থরায়' কৌবনি হায়রে। তেংবানবা অসীদা তোংলগনা 'তেংবানবা মপু' হায়না খঙনবনি। হকচাং পানবগী শরুক অসীবু প্রকৃতি হায়না কৌরগা নুপী ওইনা অদুগা তেংবানবা অসীগী শরুক অদুবুনা পুরুষ ওইনা লৌরগা নুপা ওইনা শাগৎলিবনি। হায়রিবা প্রকৃতি অমসুং পুরুষকী মতাং অসীবু লাইরোন অমদা অমুক জীবাত্মা অমসুং পরমাত্মা হায়না থরায়গী মরীদা নৈনরিবনি। ময়্যগৈ অমরোমদা, qualified brahman অমসুং absolute brahman হায়না মথং শীংনা খঙনরক্কা অসীসু প্রকৃতি অমসুং পুরুষ অসীবুনি। অসুন্না ময়্যায় মঙা অসীনা হকচাং কয়াং অসী ওইদুনা হিংবা অসী লৈরিঙৈদা খঙন-কয়াংশিং অসী মথৌ তৌরশ্মী লোয়ননা খঙন-পোৎলমশিং অসী খঙবা ওল্লশ্মী। ওল্লিবসী 'ঐ' হায়রিবা সেক্ষ অসী য়াওবনি, ময়্যায়শিংসীনা তিল্লদবদা 'ঐ' অসীসু লৈতে, 'ঐ' লৈতবদা শিবা হায়বদু ওইরে। অদু ওইরবদি 'ঐ' অসীগা 'থরায়' অসীগা 'তেংবানবা মপু' অসীগা লৈনরিবা অমত্তা ওইবগী মরী অসী খঙবা ওল্লে। 'থরায়' অসী লৈবদা 'ঐ' লৈরশ্মী, লৈতবদা লৈত্রে। মসীদগী খঙবা ওল্লদি 'ঐ' অসীগা 'তেংবানবগী মপু' (অপোকপা, ব্রহ্মা) গা অমত্তা ওইমিন্ণরে হায়বসীনি। মসী অদ্বৈতবাদি (non-dualist) শিংনা তস্বীবা 'ঐ'মক ব্রহ্মনি' (অহম ব্রহ্মস্মি, I am Brahman) হায়বদুগা অমত্তনি। নন-দুয়েলিজমনা নৈনরিবদি শেস্বীবা (creator) অদুগা শেস্বিবা পোৎশক (creation) অদুগা অনীসী তোঙান-তোঙানবা পোৎলম অমমম নত্তে - অদুবু অমখত্তনি হায়বসীনি। অহননসু হায়বিরশ্মী-

ওরং-ওরং খোংনা চাকপা মৈসু মৈনি, মৈতানগী মৈসু মৈনি। ঙানবদদি খোংনা চাকপা মৈনা হেল্লি। মৈদগী মৈ চল্লগা লৈহৌবা মৈগী ময়েং তাদে। মৈরকতা মৈ হুঞ্জিল্লবসু মৈগী চাওখৎতে, মৈরীক্তগী চস্বা মৈনসু মৈজাওবী ওই। মৈদি ইমানমক মান্নেয়ে। শীংনা য়াল্লগা, শীংনা ফরগা মৈরা ঙাল্লি। অসুন্না ওইরবা মপু ইবুঙে হায়রিবা মৈরা অসীদি তৎপা-কাংবা লৌইবা লৈখিদ্ৰবা মৈ, ঈশিং, নুংশিং, লৈপাক, আতিয়া মঙানা তিল্লদুনা চাকপা মৈরানি। শীং মপৈনা চাকপা মৈসু মৈ, খূদাপ অমনা চাকপা মৈসু মৈ, অসীদা তোঙানবা করিসু লৈতে। 'ঐ' হায়বসীগা মপু ইবুঙেগা মতৌ অসুম তৌদুনা নরুবা শাগৈ হায়বদু ওইরে। -লাঃ২১

মসীদা পল্লিবা 'ঐ' অসী ঐহক অসী নত্তে, তাইবং মীওইবা খূদিংনা পল্লিবা 'ঐ' হায়রিবা সেক্ষ অদুনি হায়না অহননা নহাদা চেকশিল্লা নীংশিংই।

লাইরিক অসীগী লামায় ১৫ দা পল্লিবা 'হকচাংসীবু থোঙলোন তরুক থোন্না খায়দোক্কনি' হায়না থোঙলোনগী মতাংদা পল্লিবসী হিন্দুগী দর্শনদা য়াওবা কুণ্ডলিনি হৌদোকপগী রারীদা চেনবা তুরেল অহম (ইরা, পিঙ্গলা অমসুং সুসুন্না বু লাইনীংহননা 'হৌনবুং অমসুং লান্নবুং: মীতৈ লৈবাক লাইফম' দা ইন্সচাল, ঈরিল অমসুং নম্বুল তুরেল ওইনা লৌবনি) অমসুং তুরেল (শিংলি মরীল) অদুগী লস্বীদা থেংনবা থোঙলোনশিং অদুনি। মসীবু 'ষড়চক্র' হায়না খঙনবনি। 'ষড়চক্র'বু 'ষটচক্র' হায়নসু খঙনৈ। অর্থাৎ চক্র তরুক নংত্রগা থোঙলোন তরুক হায়বনি। মথোয়শিং অদুদি - মুলাধার, স্বাধিস্থান, মণিপুর, অনাহত, বিশুদ্ধা, অজ্ঞাচক্র হায়রিবা তরুক অসীগী রানি। হায়রিবা তরুক অসীবু লাইনীংহননা অপোকপা মপুগী তূংনফমদসু হায়বিরশ্মি-

থোঙলোন্দি তরুকি হায়রিয়ে
লাইনীংবা অহননা লাউরিয়ে। (লাঃ ১২)

থোঙলোন তরুক অসী লাল্লাগা লৈবা 'সহশ্রাব'গী রাবু লাইনীংহননা 'তুরেল লাইজ মরু' অমসুং 'মপুগী লৈকোন' হায়না পল্লাগা মফম অদুদা শাৎপনি হায়না লৌনরিবা লৈনা লীশীং অমা পানবা থম্বাল (thousand palatal lotus) অসীনি লামায় ২১ দা পল্লিবা - 'মতোমতা শাৎপা লৈরেননি, লৈগী লৈকা লীশিংনি' হায়না মথক্তসু পল্লিবসী। তশেংনা থম্বালদি থোঙলোন খুদিংমক্তা অমমম শাৎপা ওইনা তস্বীবনি। তরুকশুবা থোঙলোনদা শাৎপা থম্বালদি লৈনা লৈকা অনীদমক পানবনি। থোঙলোন অসীদগী শিংলী অহমনা ঈখাই পীনৈ। মফমসী 'ওম' হায়বা বিজমন্ত্র শোনফমনি অমসুং গুণ অহম (মথক্তা থমজখিবা স্বত রজ, তম - অফবা ফন্তুবা অমসুং নাপন) গী লৈফমনি। মফমসীদা 'পরশিব'না কাংঙী মওংদা লৈবনি। মফমসীদা শাৎপা থম্বাল লৈনাগী কাচিন অহমদা বন্ধা, বিষ্ণু অমসুং শিব (মহেশ্বর)না লৈবনি। থোঙলোনশিংসীগী মথংদা লৈরম্বা অতৈ থোঙলোনশিং লাহ্লেব্লগা 'নর'না অঙৌবা থামচেৎ ওইনা লৈ অমসুং মসী লাহ্লেব্লগা লেঙথোক-লেঙশিন য়াবা কাংঙরেন (paramahansa) ওইনা বিন্দু (bindu) না লৈবনি।

'কাংঙরেন' অসীগী হকচাংনা 'জ্ঞান মায়' নি অদুগা মাগী মশা 'অগমা' (agama) অমসুং 'নিগমা' (nigama) অনীদা রাপাউ (scripture) ইদুনা লৈবনি, মাগী মখোঙ অনীনা 'শিব' মসুং 'শক্তি' ওই, মচিনা 'প্রনব' (pranava) নি, মমীংশিং অমসুং মওকশমনা 'কাম-কলা' (kama-kala)নি। অথোইবা থোঙলোন (supreme chakra) অসীদা থম্বাল লৈকা লিশিং অমা পানবনা শাৎপনি। মফমসী শৈবশিংনা 'শৈবীস্থান' অমসুং শাক্তশিংনা 'দেবীস্থান' কৌই। মফমসীদা অমম্বা অমসুং অঙানবগী নুমীং থোকই, মফমসীদা শাৎলিবা থম্বাল অসীগী লৈনা-লৈকাশিং অসীদা ময়েক (all the letters of the alphabet) শিং ইদুনা লৈ। মফমসীদগী উবা মালেমগী শক্তমসী ফোঙদোক্তবা মওং (unmanifested form) দা লৈবা অব্যক্তা ভাব (Avyakta Bhava) হায়বদুনি। অহন অমসুং নহানা শান্নরিবা রারী অসী পঞ্জথিবশিং অসী খঙনবগী মতাংনি।

লাইনীংবগী লস্বীদা চীঞ্জাক অসী য়ান্নমক মরু ওইনা অহননা লৌরম্বী। হীদাক মখল য়ান্নগুমা চীঞ্জাকসু মখল য়ান্নী। চীঞ্জাক অমনা পূক্লীং থৌগৎলি, চীঞ্জাক অমনা মরায় লুকহল্লি। অহননা হায়বীরম্বী-

অখা-অয়াক, অসাবনচিংবা চারগা হকচাংদা নুং সাউবা হেল্লি। মৈসানা পূন্মক সৌদোকপগুমা অসাৰা চীঞ্জাকনা নুংগী পূন্মক হৌদোকই। অইংবদা থল্লাগা হৌদোকপগুমা ঙা-নচিংবা থরায় পানবসিং হাত্তুনা চারগা হকচাং নুংগী য়েননচিংবা পূন্মক হৌদোকই। ঘী, সংগোমনচিংবা চারবদি পূক্লীং ফাৰা ওমজৈ। অদুনা নাকতা ফম্বীঙৈ মতূপতি নুংসি সকতম য়েংফরোই। কোক ঙাওবা চীঞ্জাক, হীদাক, কোরানচিংবা চাফরোই। তিলহৌ, মোরোকনচিংবা অসাৰা পোৎ সোকফরোই। ঙা চাফরোই। অকেবগী লৈতেং তৌফরোই। চরা নামতা চাগনি। নুমিদাং চাফরোই, নুংধিন তুমফরোই। লৈকায় কোয়ফরোই। অপুম-অসা, নমথি-হাথি চাফরোই। ফমঘিবা ফমভম তোয়না হোংফরোই। মতৌ অসুমা তৌনা অহন নাক্তা খনগনি। অদুতদা নীংবা মপুং ফারক্কনি। লেম্ফু মরা তপ্পক্কনি। তাইবং নুংসি খৌরাংবা লেল্লক্কনি। -লাঃ ১৪

অরোইবদা করম্বা রাখলদা চিংশিল্লাগা লাই নীংগদগে হায়বগী মতাংদা অহলনা রাখল পাস্বী মঙাগী রাফম পনবিবরম্বী। পনবিবরম্বী রাখল পাস্বী মঙা অসী লাইনীংবগীদমক থস্বীরম্বা ভাব মঙা অদুনি, মসিবু ময়েক শেংনা ফোঙদোক্কদুনা অহননা থস্বীরম্বী-

১. তেংবানবগী মপুবু মরোং লৈতে, ময়্যায় মঙানতনি হায়না নীংবা (শাক্ত)

২. ইবুঙো মহাকনা পূন্মক্কী অহন্নি, মহাক্কী মনাইনি হায়না নীংবা (*দাস্য*)
৩. ইচাবু নুংশিবগুমা ইবুঙো মহাকপু নুংশিনা নীংবা (*বাৎশল্য*)
৪. মরুপকী মতমগুমা নীংবা (*সাখ্য*)
৫. ইপুৰোইবনি হায়না নীংবা (*মধুর*) -লাঃ ২৩

বেঙ্গল বৈষ্ণববিজম অসী মধুর ভাবতা মপুং ওইনা যুস্ফম ওইবনি, অসামিস বৈষ্ণববিজমনা মপুং ওইনা দাস্য ভাবতা যুস্ফম ওইরগা শাগৎপনি

‘Assamese Vaishnavism is based on Dasya Bhava, while Bengal Vaishnavism is based on Madhura Bhaba’
- *Chaitanya Movement in Eastern India*, p 253

অদুগা মণিপুৰী বৈষ্ণববিজমনা অনী অসীগা মীতৈগী হান্নগী মশক্কা য়ানশিন-তিনশিল্লবা মশক ওইনা লৈরস্বনি

‘Vaishnavism in Manipur may be said to have risen from the cross fertilization of two religion forces – Hinduism and that of the Meiteis’
- *Manipur Vaishnavism: A Sociological Interpretation*

মতম অসীদা লাইনীংহননা মঙা অসীগী মনুংদা দাস্য ভাব অসীবু মপুং ওইনা শৌগৎচরম্মী। মসী মহাক্কা অসামিস বৈষ্ণববিজমগা নরুনা শকখঙনরুবদগী ফংলকপা ঈথিলদগী ওইগনি হায়না খাজরি। দাস্য ভাবতা লাইনীংবনা হেন্না মরম চানা উরস্বগী মশক অদু ‘ননাই’ কৌবা খুৎই লাইরিক অমদসু ময়েক শেংনা ইবীরম্মী। নৈনরিবা লাইরিক অসীদসু পল্লম্মী-

মঙাসী অমবু অমনা হেল্লি হায়বা ওমদে। অদুমদি ওইরগা মনাই ওইবগী রাখলদা পুদুনা নীংলবদি পূন্মক্কী চানভম থোকই। হায়বদি - নুপা ওইবা ঐখোয়নসু মনাইনি হায়বা, নুপীনসু মনাইনি হায়বা অমসুং মরক-সরকসু মনাইনি হায়বা য়ারে। ...মরোং অমা থমদুনা ময়য় মঙানতনি হায়না নীংবসীনা লাইফংনদুনা নুঙাইবসু আতিয়াদা লৈদুনা নুঙাইবগুম থোকই। মচাগী মতমগুম, মরুপকী মতমগুম নীংবা হায়বদুসু অরিং-অরাংনবগুম থোকই। মপুৰোইবনি হায়দুনা রাখল তৌদুনা নীংবসু অদুমঙাই। মপুৰোইবা ওইনা নীংবসীনা অপঙবগীদি রাখল থেনবা অমা লাকই। করিননো হায়বদা নুপা ওইবনা নুপীনি হায়না রাখল পুগদৌরিবসী অমসুং মরক-সরক ওইরিবদুনা নুপীনি হায়বা রাখল পুগদৌরিবসী হন্দক মপোক্তুদি ফনা লুইয়ে। অদুনা পূমচন চনবা য়াৰা রাখল ‘মনাইনি’ হায়না নীংবসীনা অথোইবা ওইগনি। -লাঃ ২১

মতাং অসীদা পল্লিবা ‘মনাই’ ওইবগী মপুং ওইবা রাখল্লোন অসী লাইনীংগা মরী লৈনবা ভাব মঙাগী মনুংদা অমা ওইবতা নত্তনা ভক্তি মাপনগী মনুংদসু অমা ওইরিবনি। ভক্তি মাপন অদুদি- শ্রবণ, কীৰ্ত্তণ, স্মরণ, অর্চনা, পাদসেবনা, বন্দনা, সাখ্য, দাস্য, আত্মনিবেদন হায়বসীনি। তৌবগীদি লাইনীংহনগী অপোকপা লাইনীং অসী মপুং ওইনা ভাব মঙাগী মনুং চনবা দাস্য ভাব অদুনি। পরব্রহ্ম নীংবা, নিরাকার উপাসনা তৌবা, জ্ঞানযোগ সাধন তৌদুনা জ্ঞানি ওইবগী লক্ষীদা চঙশিনবা লাইনীং অসীনা মনাই ওইবগী ভাবতা মপুং ওইনা লাইনীংগনি হায়না অহন অমসুং নহা অনীনা লৌশিং তামিন্দুনা মখোয়গী তংকক অনীদা শানবা রারী অসী লৌশিল্লি। রারী-রাতাই লৌশিল্লকপদা মপু মনাই অনীমক্কা শায়োন তরগী ঈশৈ শক্তুনা য়াইফরোল নীজাখি।

4. বারোইশিন

লাইনীংহননা হৌদোক্লুস্বা 'অপোকপা মরুপ' অমসুং মরুপ অসীগী মখাদা লৈবা লাইনীং-কাঙলোন 'অপোকপা লাইনীং' অসী ময়েক শেংনা খঙহন্নবগীদমক মহাক্কী সাহিত্যগী লনগৈ অসী চাওখৎনবা হোৎনরস্বনি। লনগৈ অসীগী মনুংদা লৌখৎচরিবা 'অহন য়াং' হায়রিবা লাইরিক অসী অপোকপা লাইনীংগী অথুপ্লা লাইনীং ইক্কা অদু তরং-তরং খঙনবগীদমক ইথোক্লুস্বা ময়ামগী মনুংদা মরু ওইবা অমনি হায়বসী খঙবা ওম্মী। তৌবগীদি টেক্স অসী হিন্দুগী অরাংবা দর্শন ওইরিবা জ্ঞান মার্গদা ('Jnana is the self enlightenment of reality as such the self consciousness of reality' - Introduction of the study of the Hindu Doctrine, p 281) য়ুম্ফম ওইনা শাগৎপনি। লাইনীংহনগী অপোকপা লাইনীং অসী হিন্দু লাইনীংদা য়ুম্ফম ওইরগা শাগৎপনি হায়বসী লাইনীংহন মশানসু অদুমক হায়বীরস্মী

রাখল তানরবদি করিসু ইশৌ লাংনরৌই, মীতৈনা মরোননা লাই শোঞ্জবদা কনাগীদা তাংজরুবা নত্তে, চুন্না মীতৈরোনতনা শোঞ্জবদা। লাইনীং লমচৎতি হিন্দুগীদা অদুমক তাজরিবনি। - (মীতৈ হৌভম বারী, লাঃ ৭৪)

হিন্দু লাইনীংদা খাজদুনা চৎনবা লস্বীগী মশাসী য়াম্মী। মরু ওইনা ফংলিবা মঙাখক্তি - শাক্ত, শৈব, গণপত্য, ব্রহ্ম, বৈষ্ণব হায়বসীনি। বৈষ্ণব লাইনীং অসীবু গৌরাঙ্গ মহাপ্রভুনা অমুক হিংগৎহনখি হায়না গৌরিয়া ধর্ম হায়নসু খঙনৈ। মীতৈনা চৎলস্বসী অসামিস বৈষ্ণবিজমগী মশক খরা চঙবা অদুবু মপুং ওইনা গৌরিয় বৈষ্ণবিজমনি। গৌরিয় বৈষ্ণবিজম হায়বদি বেঙ্গল বৈষ্ণবিজম হায়বনি। বেঙ্গলবু মতম অমা গৌর দেশ হায়নসু খঙনরস্মী। মায়গৈ অমরোমদা, বৈষ্ণব লাইনীংগী ভাবসু মপুং ওইবা মঙানি - শাক্ত, সাখ্য, দাস্য, বাৎসল্য অমসুং মধুর অসীনি। মঙাসীগী মনুংদা লাইনীংহননা পামজরস্বসী দাস্য ভাব অসীনি, লাইনীংহননা ভাব অসীবু অথৌইবনি হায়নসু লৌরি-

'দাস্য ভাব' অসীনা অথৌইবনি হায়রি। ঐথোয় 'অপোকপা মরুপ' না দাস্য ভাবতা চৎলবদা করস্বা অকায়াব লৈগদগে। মসী পূন্মমক অহনশিংনা নহা ঐথোয়দা তাকপীগনি। - (ঐগী বারেং, লাঃ ৫২-৫৩)

মতৌ অসুম্মা, তেংবানবা হৌরকপগী, ওইরকপগী রাফম ময়েক শেংনা খঙবগা লোয়ননা মতৌ করম্মা, করি রাখলদা লাইনীংগদগে হায়বগী লাইনীংলোন অদু ময়েক শেংনা উৎনবা, লৌখৎচরিবা টেক্স অসীদা হোৎনরস্বদু ময়েক শেংনা উবা ফংই। হিন্দুগী অরাঙবা দর্শনদা য়ুম্ফম ওইবা সাহিত্যগী মচলশিং অসীদা, লাইনীংগী অথুপ্লা রাঙুরোন অমসুং লাইনীং অদুগী থৌইহেল্লাবা নুংশি-ঈরুশিং অদুসু য়ান্নমক হৈ-শিংবগা লোয়ননা ফোঙদোক্লুস্বা অসীমক্তি ফনা শীংথানীংঙাই ওইবনি। লাইনীংহননা 'true knowledge of divine self' অসী ফংনবা হোৎনজরস্বনি। 'divine self' তি 'ব্রহ্ম'নি, 'ব্রহ্ম'দি 'অপোকপা'নি, মদু খঙনবা লাইনীং অদুনি 'অপোকপা লাইনীং'। লাইরিক অসীদা য়াওরিবা লাইনীংগী রাঙুরোনশিং অসীগী মখক্তা অতৈসু মখা তানা কৃপ্লা থিজিনীংঙাই অমসুং নৈননীংঙাই লৈরিবনি।

মতেং লৌজখিবা অমদি তানজখিবা লাইরিক খরদং-

1. Aloka Lahiri, 1993, 'Chaitanya Movement in Eastern India', Calcutta
2. Klaus K Klostermaier, 1990, 'A Survey of Hinduism', Munshiram Manoharlal Publishers Pvt Ltd, New Delhi.
3. Kunjabihari Singha, 2004, 'Manipur Vaishnavism: A Sociological Interpretation', *Sociology of Religion in India*, (Ed. Rowena Robinson) Sage Publications, New Delhi

4. Marco Pallis, tr. 1993, 'Introduction of the study of the Hindu Doctrine', Munshiram Manoharlal Publishers Pvt Ltd, New Delhi.
5. Swami Gambhirananda, tr. 1996, 'Brahma Sutra Bhasya of Shankaracharya', Advaita Ashrama, Calcutta
6. Swami Pragyana, ed. 1993 'The works of Swami Abheananda', Vol-I, The Ramkrishna Vedanta Math, Calcutta
7. গিরিস্বামী যোগেন্দ্রনাথ, ১৯৯৩, 'শ্রীমদ্ভগবত গীতা', জ্ঞান মন্দির, ইশ্ফাল
8. নাগরিয়া ফুলো, ১৯৯০, 'মীতৈ হৌভম রারী', মীতৈ লৈবাক
9. নাগরিয়া ফুলো, ১৯৯০, 'ঐগী রারেং', অপোকপা মরূপ, লুরাংশওবম, মীতৈ লৈবাক
10. নাগরিয়া ফুলো, ১৯৯৫, 'অপোকপা মপুগী তৃংনফম', অহন তরানিথৌই, হৌনসও অপোকপা মরূপ, লাইশ্রমখুন
11. নোনিকুমার ঐচ, ২০০৫, 'অহন য়াথং লাইরিককী মরমদা শল্পপ্লা রারোল খরদং', *নীংশিং চেফোঙ*, দাইমঙ জুবিলি সেলেব্রেশন, অপোকপা মরূপ, জারিবোন
12. স্বামী যোগেন্দ্রনাথ গীরা, ১৯৯৩, 'শ্রীমদ্ভগবত গীতা', জ্ঞান মন্দির, ইশ্ফাল